

KAZI/KONSERVASYON ÖNCESİ VE SONRASINDA NAMRUN (LAMPRON) KALESİ HAMAMI

Prof. Dr. Hasan BUYRUK¹

Namrun (Lampron) Kalesi Akdeniz’de Mersin ili, Çamlıyayla ilçesi sınırları içerisinde 37,09 enlem ve 34,39 boylam da yer almaktadır. İnşa tarihi kesin olarak bilinmeyen kale, Orta Çağ’da Bizans ve Ermenilere ev sahipliği yapmıştır. Kilikya Ermenilerinden Hetumlular sülalesinin yönetim merkezi olan kale, Bolkar Dağı’nın güney ucunda çıkıntı şeklinde oluşan kalker bir kayalık üzerine inşa edilmiştir. Namrun, üç yayla vadisinin keşiştiği bir yerde, görüş alanı ve savunma yönüyle oldukça stratejik ve elverişli bir konumdadır. Namrun Kalesi, kurulu bulunduğu tepenin şeklini alacak şekilde tasarlanmış ve etrafı surlarla çevrilerek tahkim edilmiştir. Kuzey güney yönde uzanan kale, kuzey uç tarafa doğru daralmakta ve diğer taraflar gibi bir uçurumla sonlanmaktadır. Sur duvarları içerisinde farklı kotlarda olmak üzere birçok mekânın varlığı dikkat çekmektedir. Kuzey uç taraftaki yapılar hariç diğer taraflar ve surların büyük bölümü yıkılmış haldedir. Hamam, Namrun Kalesinin güney batı eteğinde, sur dışında, C kapısına giden merdivenin başında yer almaktadır. Hamam, doğu batı yönünde 3 mekân (soğukluk-ılıkılık-sıcaklık) ve bu mekanların kuzey bitişiğinde 2 mekân (su deposu-külhan) olmak üzere 5 mekândan oluşmaktadır.

2017 yılında hazırlanan rölöve- restitüsyon- konservasyon çalışmaları sırasında doğal nedenler ve kaçak kazılar sonucu yapısal bozulmalardan dolayı kalenin sur duvarları ve giriş kapılarının büyük bir bölümü yıkılmış, özgünlüğünü kaybetmiştir. Bu dönemde kalede yalnızca kuzey uçtaki yönetim binaları ayakta durmaktaydı. Sur duvarlarının dışında bir su kaynağının yanında bulunan hamam yapısı ise kısmen toprak altında bulunduğundan zor tanımlanabilmekteydi. Bu çalışmada kalenin genel yapısı ve hamamın onarım öncesi durumu ve sonrasında elde edilen veriler ve uygulamalar üzerinde durularak tanımlamalar yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Lampron, Kale, Hamam, Konservasyon, Mimari.

¹ Ordu Üniversitesi/Fen-Edebiyat Fakültesi/Sanat Tarihi Bölümü, hasanbuyruk@odu.edu.tr

NAMRUN (LAMPRON) CASTLE BATH BEFORE AND AFTER EXCAVATION/CONSERVATION

Namrun (Lampron) Castle is located in the Mediterranean region, within the borders of the Mersin province, Çamlıyayla district, at latitude 37.09 and longitude 34.39. The castle, whose exact construction date is unknown, hosted Byzantine and Armenians in the Middle Ages. The castle, which is the administrative center of the Hetumlular family, one of the Cilician Armenians, was built on a limestone rock formed in the form of a protrusion at the south-end of Bolkar Mountain. Namrun is located at the intersection of three plateau valleys, in a very strategic and convenient location in terms of vision and defense. Namrun Castle was designed to take the shape of the hill on which it was founded and was fortified by surrounding it with fortification walls. Extending in the north-south direction, the castle narrows towards the north end and ends with a cliff like the other sides. The presence of many spaces, at different grades, within the fortification walls draws attention. Except for the structures on the north end, the other sides and the large part of the walls are in ruins. The bathhouse is located on the south-west boom of Namrun Castle, outside the fortification walls, at the helm of the staircase leading to the C gate. The bath consists of 5 rooms: 3 rooms in the east-west direction (coldness-warmness-heat) and 2 rooms (cistern-furnace) adjacent to the north of these rooms.

During the building survey - restitution - conservation works prepared in 2017, as a result of illicit excavations and natural reasons, most of the fortification walls and entrance gates were destroyed and structural deterioration occurred, lost its originality. During this period, only the administrative buildings at the north end remained standing in the castle. The bath structure, located next to a water source outside the fortification walls, could hardly be identified as it was partially underground. In this study, of the castle, general structure, the state of the bath before the conservation and the data and applications obtained after it.

Keywords: Lampron, Castle, Bath, conservation, Architecture.

Giriş

Namrun (Lampron) Kalesi'nin Konumu²

Namrun (Lampron) Kalesi Akdeniz'de Mersin ili, Çamlıyayla ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Çamlıyayla'nın; kuzeyinde Niğde Ulukışla, kuzeybatısında Konya Ereğli, batısında Mersin, doğu ve güneydoğusunda ise Mersin'in Tarsus ilçesi yer almaktadır. Çamlıyayla ilçe merkezi 1100 m rakımıyla, Torosların yayla iklimine sahip bir yerleşim merkezidir. İlçe merkezinden Torosların uzantısı olan Bolkar Dağları'na çıktıkça Medetsiz Tepesi'nde 3585 m'ye ulaşan yükseklik, güneyinde 900-1000 m'ye, doğusunda ise 500 m'ye kadar inmektedir. Çamlıyayla ilçesinin yerleşim alanı 634 hektar, yüzölçümü ise 8110 km'dir. Akdeniz ikliminin hüküm sürdüğü ilçede yazlar, sıcak ve kurak, genellikle yükseklerde kar şeklinde olmak üzere kışlar da ılık ve yağmurlu geçmektedir. Çamlıyayla, Mersin'e 85 km Tarsus'a ise 60 km mesafededir.

37,09 enlem ve 34,39 boylam da bulunan kale, Bolkar Dağı'nın güney ucunda çıkıntı şeklinde oluşan kalker bir kayalık üzerine inşa edilmiştir. Namrun, üç yayla vadisinin kesiştiği bir yerde, görüş alanı ve savunma yönüyle oldukça stratejik ve elverişli bir konumdadır. Bu şekliyle kuzey ve güney yönleri kontrol eden bir noktadadır. 6 km kuzeydoğusunda yer alan küçük müstahkem Sinap Kalesi, Namrun Kalesi'nin görüş alanı içerisinde yer almaktadır. Namrun'dan Sinap Kalesi yoluyla kuzey taraftan Gülek' ve Bolkar Dağı'ndan Ulukışla'ya ulaşan yolların bulunduğu bir geçit bulunmaktadır. Yine Namrun'dan güneye giden iki yolun varlığı bilinmektedir. Bu yollardan biri batıya doğru kıvrılarak Çandır Kalesi'ne ulaşırken, diğeri Tarsus'tan Pozantı'ya, buradan da Kapadokya'ya giden ana yol ile birleşmektedir. Namrun Kalesinin stratejik önemi, Gülek Kalesi'nin yakınında yer alan, Kilikya kapıları olarak bilinen geçidin korunmasındaki önemli rolüdür. Arada başka bir kale bulunmadığı takdirde Gülek Kalesi ile Namrun Kalesi'nin bağlantı kurması söz konusu değildir. Çünkü Gülek Kalesi Namrun Kalesi'nin görüş alanı içerisinde değildir (bu durumlarda iki kale arasında bağlantılar her iki kaleyi de gören bir kule aracılığı ile sağlanmaktaydı). Çünkü kuzeyden ilerleyen düşman birliklerinin Kilikya

² Bu çalışma daha çok Hamam üzerine yoğunlaşmıştır. Kale ile ilgili daha detaylı bilgi için Bkz. Hasan Buyruk, Kilikya Ermenileri, 2 Kale, 2 Sülale, Akademisyen Kitabevi, Ankara 2018.- Çizim ve görselleri sağlayan Serkan ve Gonca Arslan'a teşekkür ederim.

Kapılarını ele geçirmesini ancak Namrun Kalesi'nden gelecek birlikler önleyebilir.

Tarihçe

Günümüze ulaşan belgelerden kalenin adı ilk olarak Ermeni döneminde “Lampron” şeklinde telaffuz edilmektedir. Oysa kalenin genel özellikleri, yerleşim düzeni, işçiliği ve diğer özellikleri Bizans dönemine hatta daha öncesini işaret etmektedir (Fotoğraf 1). Hatta Durukan'a göre Asurluların bölgedeki iki önemli kalesinden biri olan “Illubru” Lampron Kalesi'dir ve bu yörede bulunan Illubru (Namrun), Çandır ve Ankhiale Kaleleri kuzey-güney hattında yer almaktadır (2015: 67). Bilindiği üzere Bizans İmparatoru Konstantin Monomachus, Ermenilerin Kayseri, Sivas, Tarsus, Antakya, Urfa ve Maraş bölgelerine zorla yeniden yerleşim emrini verdi. Kilikya'ya bilinen en erken Ermeni göçü X. yüzyılın ilk çeyreğinde Sason'dan kalkıp Kilikya'ya gelen 50 Ermeni asilzadesinin hareketiyle başlamıştır (R. W. Edwards Washington 1987: 4). 1072 Malazgirt Zaferi sonrasında Kilikya Türklerin eline geçtiyse de bir süre sonra Haçlı ve Bizans istilaları ve doğuda sıkışan Ermenilerin bu bölgeye göçleri neticesinde Kilikya'da bir Ermeni Prenslığı ortaya çıkmıştır.

İmparator IX. Konstantinos Monomakhos, Apılkarip isimli bir Ermeni soylusuna, Bizans'a bağlı kalmak koşuluyla Tarsus kentinin hakimiyetini vermiş ve aynı şahısın Kilikya valiliğine atamasıyla da bölgedeki Ermeni varlığı daha da artmıştır (A. Sevim ve Y. Yücel 1989: 103). Ermeni asilzadelerinden Hetum'un oğulları olan Oşin, Halgam ve Pazuni isimli kardeşlerin, Kilikya'ya gelmesiyle Apılgarip, Namrun Kalesi'ni Bizans'a bağımlı olmak şartıyla, babadan oğula geçen bir tımar olarak verilmesi hususunda I.Aleksios Komnenos'u (1081-1118) ikna etmiştir. Bunun üzerine ailesi ile Namrun Kalesi'ne yerleşen Oşin, kaleyi onarıp güçlendirmiştir. Oşin'in halefleri daha sonraki dönemlerde bu kalede Hetumlular sülalesini hâkim kılmıştır. Böylece Kilikya'daki Hetumlular sülalesinin temelleri Namrun Kalesi'nde atılmış oluyordu (M. Ersan 2007: 108). Bu durum ile ilgili Lampronlu Nerses'in 1190 civarında yazdığı tarihsel metinde şu bilgilere rastlanmaktadır:

“İmparator I. Aleksios, Ermeni Prensi Apılkarip'i Vaspurakan'daki mevkiinden, Tarsus ve Misis'in yönetimini üstlenmek üzere Kilikya eya-

letine gönderdi. Apllarip, Toros dağları eteklerindeki ve Tarsus'un dağlık kesimlerindeki iki saldırılamaz kale olan biri Lampron, diğeri Paperon'da bulundu. Her iki kale de çiftlik arazileri ve köylerle çevriliydi. Apllarip, hazine olarak Paperon'u aldı; kendisi ve ailesinin inzivası için büyük bir kilise inşa etti. Lampron'u Ermenistan'dan gelişinde ona yoldaşlık eden, güvendiği ve sevdiği prens Oşin'e verdi. Apllarip, öldüğünde Paperon'a gömüldü" (H. Sözlü ve L. Yılmaz 2020: 361-385).

1097 yılındaki I. Haçlı Seferi sırasında Baudouin, Oşin'in elinde bulunan Namrun Kalesi üzerinden Tarsus'a ulaşmıştır (K. Altuğ 2014: 242-246), (İ. Gökhan 2014: 1-36). Bu vesileyle Namrun hâkimi Oşin, bölge-
sindeki Haçlıları karşılamış ve onlara yardım etmiştir. Bu sırada Tarsus'tan çekilmek zorunda kalan Bizans valisi buraları Oşin'e bırakmıştır. Haçlılarla iyi ilişkiler kuran Oşin, yönetim yeri Namrun Kalesi hariç yönetimindeki diğer yerleri Haçlılara teslim etmişti. Haçlı Seferleri, bölgede kendi aralarında sürekli taht kavgaları yapan küçük Ermeni beylerinin kendi aralarında anlaşıp birleşmesinde önemli rol oynamıştır. Böylece Oşin'in kurduğu Hetum Hanedanlığı Rupenlere bağlanmıştır (N. Sevgen 1959: 217). Ermeni kralı II. Leon, Selçuklu Devleti'ne ödemesi gereken vergileri de ödememesi üzerine Selçuklu sultanının emri ile Maraş Emiri Nasreddüddin, 1216 yılında Ermenilerin üzerine yürüdü. Çın Çın, Geben ve Haçin'i (Saimbeyli) alarak Ermeni birliklerine kumanda eden, Baron Oşin, Namrun senyörü Baron Hetum'un oğlu Konstantin ve Baron Vasil olmak üzere üç Ermeni prensi de esir aldı. Sis'te (Kozan) II. Leon'u mağlup etti (M. H. Atalay 1965: 58). Bu yaşananlar üzerine II. Leon fidye karşılığı prensleri kurtardı ve Selçuklulardan özür diledi. Daha sonra bölgeye akınlar düzenleyen Memlukulular Baybars zamanında Sis (Kozan) Ermeni krallığı üzerine 1261, 1266, 1273, 1275 ve 1276 yıllarında beş kez sefer düzenlemişler ve 1375 yılındaki son seferlerinde Ermeni yönetimine tamamıyla son vermişlerdir. Namrun ve yöresinde daha sonra Karamanoğulları ve Osmanlıların egemenlik kurdukları bilinmektedir.

Kalenin Genel Tanımı

Kalenin tanımlanması ve mekânların daha rahat algılanabilmesi için surların dışındaki hamam dışında plan üzerinde; kapılar harfle mekânlar rakam ile belirtilmiştir (Çizim 1). Namrun Kalesi, kurulu bulunduğu

tepenin topografik yapısına uygun bir şekilde, girinti ve çıkıntılar oluşturacak şekilde etrafı surlarla çevrilerek tahkim edilmiştir. Kuzey güney yönde uzanan sur duvarları, kuzey uç tarafa doğru daralarak kalenin diğer taraflarında olduğu gibi bir uçurumun başında son bulmaktadır. Tepenin üst kısmını oluşturan düz alan üzerinde farklı kotlarda ve ebatlarda birçok mekânın olduğu görülmektedir. Yönetim merkezi olduğu anlaşılan ve birbirlerine bitişik olarak inşa edilmiş (planda 5-6-7-8-9. kısımlar), kuzey uç taraftaki yapılar dışında diğer taraflardaki mekanlar ve sur duvarlarının büyük bölümü yıkılmış durumdadır. (Fotoğraf 1) Bu kısım mekânların çoğu ancak temel seviyesinde takip edilebilmektedir. Kalenin doğu tarafının tamamı 30 m ile 40 m arasında değişen kayalık uçurumlarla korunmaktadır. Zirvenin güneydoğu tarafındaki sur duvarlarının ön tarafında, 1 ve 2 Nolu mekânların arasında yapı kalıntıları gözlemlenmektedir. Kalenin bu kısım dışında kalan tarafında doğu yönü boyunca sur kalıntısı görülmemektedir. Kalenin, 10 Nolu kısımdan başlayarak güney ucuna sonuna kadar olan en uzak noktadaki uzunluğu 420 m, hamam ile 2 Nolu mekânın arasındaki en geniş nokta ise 150 m ölçüsündedir.

Kalenin kuzeyden güneye doğru uzanan uzunluğu, en kısa noktada 336 m iken en dar nokta olan doğu-batı genişliği ise 107 m'dir. Kalenin kuzeybatı uç tarafında 10 Nolu kısmın yer aldığı dış surların altında bir hendek oluşturacak şekildeki bu bölüm bütün diğer kısımlardan ayrılmıştır. Bu şekilde düzenlenmiş bir uygulamayı Çukurova kalelerinden Bodrum (Hieropolis Kastabala) ve Anavarza Kalelerinde de görmekteyiz. Kalenin saldırıya müsait batı tarafına özel bir düzenleme yapılarak, burası güney uca kadar iki kademeli sur duvarları ile çevrilmiştir. Böylelikle batı kanadından başlayarak güney uca kadar devam eden ve üst kısma doğru yükselen dar teraslar meydana getirilmiştir. Genel olarak, terasların duvarları 3 m ile 10 m arasında yüksekliğe varan doğal dikey kayalıklardan oluşur. Kalenin, C ve D kapıları arasındaki alanların dışında oluşan terasların üstünde yer alan kaya tabakası konumundan dolayı bu durum bir dizi doğal eğim görüntüsü oluşturur. Kayalıklar üzerinde yükselen terasların düzgün görünüşleri, bu alanların düzenlenmiş olabilecekleri izlenimi uyandırmaktadır. Namrun'u inşa eden ustalar yöneticileri korumak ve düşmana üstünlük sağlamak için kaleye ulaşımında oldukça korunaklı ve karmaşık bir giriş sistemine başvurmuşlardır. Bunu da dolambaçlı yolları dar geçitlerden geçirip, her kapının arkasına nizamiye şeklinde bir kontrol odası yerleştirerek yapmışlardır.

Hamam, Kazı/Konservasyon Öncesi:

Kalenin güneybatısında, surların dışında, C kapısına giden merdivenlerin hemen başında yer almaktadır. Hamam günümüzde moloz yığına dönüşmüş bir yıkıntı halindedir. Kalıntılar hamamın en az dört odasının olduğunu göstermektedir. Hamamın taş işçiliği oldukça kötüdür. Kalan izlerden hamamda küçük büyük karışık bol harçlı kaba yonu taş malzemenin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yine izler iç mekânların kalın hidrolik bir sıva ile kaplandığını göstermektedir. Hamamın birbirine bitişik üç, güneybatı mekânının kuzey duvarına bitişik bir mekân olmak üzere dört mekândan oluştuğu gözlenmektedir (Çizim 2).

Günümüzde ayakta kalan merkez odanın kubbe parçalarından yola çıkarak, birbirine bitişik üç mekânın üzerinin kubbeyle örtülü olduğu, diğer dördüncü mekânın ise tonoz örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Orta mekân ve batısındaki mekânın sağlam kalan kuzey duvarlarından, orta mekân duvarının 3,67 m, yanındakinin ise 3,49 m olduğu anlaşılmaktadır. Bu ölçüler bize orta mekânın daha büyük ölçülerde inşa edildiğini göstermektedir. Yine kubbe örtü ve ölçülerden yola çıkarak mekânların üçünün kareye yakın bir plan gösterdiğini söylemek olasıdır (Çizim 3).

Günümüzde merkez mekânın kubbe parçaları izlenebilmektedir. Kubbe aslında hafif girintili duvarları örten dört bitişik kemer üzerine oturtulmuştur. Kemerlerde düzgün kesme taş malzeme kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kubbeğe geçiş pandantiflerle sağlanmıştır. Muhtemelen batı kapısı bu mekâna açıyordu. Ortadaki bu mekânın kuzey ve güney duvarlarında görülen açıklıklar kapılara ait olabilir. Hem merkez hem de yanındaki mekânın duvarlarında görülen delikler, buralardan geçen pişmiş toprak boruların varlığına işaret etmektedir (Fotoğraf 2-3).

Yapılan incelemeler ve araştırılan kaynaklardan, hamamın altında bir hypocasutun olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde tamamıyla molozlarla dolmuş olan bu kısım 1969 yılında Robinson ve Hughes (1969: 183-207) tarafından incelenmiş ve planı çıkartılmıştır (Çizim 4). Robinson ve Hughes, aşağıdaki mekânların yukarıdakilerden daha etkileyici olduklarını belirttikten sonra, bunların daha az tahribata uğradıklarını belirtiyorlar. Yer altında üç odanın olduğunu ve bunlardan ikisinin oldukça iyi durumda olduğunu, tünellerle birbirlerine bağlandıklarını ve düz örtünün birbirine

yakın, düzenli aralıklara yerleştirilmiş sütunlarla desteklendiğini aktarmaktadırlar. Edwards (1987: 176-183) 1973 yılında yapıyı incelediğinde hypocasut girişinin çökmüş olduğu anlaşılıyor. Hamamın yaklaşık olarak 40 m kuzeyinde yer alan su kaynağının, döneminde hamamı besleyecek kadar su barındırdığı tahmin edilmektedir. Günümüzde bu su kaynağı çok az akmasına rağmen varlığını sürdürmektedir.

Hamam, Kazı/Konservasyon Sonrası:

2017 yılında hazırlanan rölöve- restitüsyon- konservasyon çalışmaları sırasında yapı kısmen toprak altında olduğu için restitüsyon ile yeni bilgi ve bulgulara rastlanılmıştır. Namrun Kalesinin güney batı eteğinde, sur dışında, C kapısına giden merdivenin başında yer alan hamam (Kale planında H ile işaretlenen kısım) yapısı yapılan bilimsel ve arkeolojik kazıdan sonra gün yüzüne çıkan kalıntılardan elde edilen veriler ile tekrar değerlendirilmiştir (Fotoğraf 4). Bu doğrultuda kazı öncesinde yapıdan, yazılı ve görsel kaynaklardan faydalanılarak tanımlamalar yapılmaya çalışılmıştır.

Kazı öncesi yapının “*doğu-batı yönünde sıralanmış 3 mekândan oluştuğu*” düşünülmekte iken kazı sonrası doğu batı yönünde 3 mekân (soğukluk- ılıkılık-sıcaklık) ve bu mekanların kuzey bitişiğinde 2 mekân (giriş-külhan) olmak üzere 5 mekândan oluşmakta olduğu görülmüştür.

Kazı öncesi “*en doğuda bulunan ve dış duvar izlerinden küçük bir parçası görünen mekân çoğunlukla toprak altında kaldığı için; mekân ile ilgili herhangi bir tespit yapılamamış*” iken; kazı sonrası tespit edilen kare formlu mekânın kuzeyindeki külhan ile olan ilişkisi ve yapı dışına hiçbir şekilde bağlantısının olmaması sebebiyle aslında sıcaklık olduğu belgelenmektedir. Bu durumda yapının mekân sıralaması değişmiştir. Ortada bulunan ve günümüze pendentifleri ile kısmen ayakta ulaşmış olan ılıkılık mekânı ile benzerliğinden dolayı üst örtüsünün kubbe olduğu düşünülmektedir.

Ortada bulunan kare formlu mekânın kuzeyindeki kemer ve kubbe izleri, yapının üst örtüsü ile ilgili kesin bilgi vermektedir. Bunun yanı sıra bu mekân duvarlarındaki sıva örnekleri yapı duvarlarının sıvalı olduğunu göstermektedir, doğu ve batıda bulunan iki mekân ile arasında kapı bulunduğundan, mekânın hamam tipolojisine göre ılıkılık olması gerekmektedir.

Kazı öncesi yapılan yüzey araştırmasında sıcaklık olduğu düşünülen en batıdaki mekânın soğukluk olduğu görülmektedir. Kuzeyindeki dikdörtgen formlu, tonoz üst örtüsü günümüze kısmen ayakta gelen mekân ise hamamın giriş alanı olmalıdır.

Kuzeydeki giriş mekânının doğusunda kalan yine dörtgen formlu mekân ise zeminde tespit edilen iki adet kazan çukuru sebebiyle külhan olarak belgelenmiştir. Üst örtüsünün tonoz olduğu anlaşılmaktadır.

16.50 x 9.00 m alana oturmuş olan yapı; planda işaretlendiği şekilde, 1 Nolu mekân, yapının Su Deposu/ Giriş kısmı, 2 Nolu mekân yapının külhan kısmı, 3 Nolu mekân yapının soğukluk kısmı, 4 Nolu mekân yapının ılıklik kısmı, 5 Nolu mekân yapının sıcaklık kısmı, olmak üzere hamam 5 mekan ve alt tarafta 1 hypocaustan oluşmaktadır. (Çizim 5-7, Fotoğraf 5-8)

1 Nolu Mekân (Giriş/Su Deposu); 3.60 x 1.80 m ölçülerinde dikdörtgen formunda olup doğu duvarında yer yer kireç esaslı horasan harçlı sıva mevcuttur. Güney duvarından 3 Nolu mekân (Soğukluk) bölümüne geçişi sağlayan yaklaşık 0.65 m genişliğinde kemerli bir kapı açıklığı bulunmaktadır. Kalan izler ve yapılan düzenlemelerden yola çıkarak, bu mekânın aslında su deposu olduğu, sonraki bir dönemde buradan bir kapı açılmak suretiyle soğukluk kısmına bağlandığı görüşünü ileri sürmek mümkündür. Zira, kapı kemer formu ve başlangıç noktası, standart kapı formatında olmayıp, nerdeyse tonoz seviyesinden başlamaktadır. Bu bilgilerden yola çıkarak, kapının kemerinin başladığı noktada, mekânın su deposu olarak kullanıldığı dönemde küçük bir pencere açıklığının varlığını düşünmek mümkündür. Sonraki dönemde bu açıklığın aşağı doğru indirilip, kapıya dönüştürülmesi olasıdır. Mekânın döşemesinin tamamı yok olmuştur. Elde edilen veriler 3 Nolu mekânın (su deposu/ giriş kısmı) tonoz örtülü olduğunu göstermektedir (Fotoğraf 9).

2 Nolu Mekân (Külhan); 9.00 x 1.60 m ölçülerinde dikdörtgen formunda olup güney duvarında yer yer kireç esaslı horasan harcı sıva mevcuttur. Döşemesinin tamamı yok olmuştur. Mekânın içerisinde 2 adet su kazanı çukuru bulunmaktadır. Çukurların çapı döşeme seviyesinden 1.40 m derinliğinde ve 0.70 m çapındadır. Elde edilen veriler ve kalan izler bu mekânın (külhan) tonoz örtülü olduğunu göstermektedir (Fotoğraf 9).

3 Nolu Mekân (Soğukluk); 2.75 x 4.60 m ölçülerinde ve dikdörtgen formdadır. Kuzey duvarından 1 Nolu mekân (Giriş/Su Deposu) bölümüne geçişi sağlayan yaklaşık 0.65 m genişliğinde kemerli bir kapı açıklığı bulunmaktadır. Kapı ile ilgili herhangi bir ahşap veya metal malzeme günümüze ulaşmamıştır. Duvarlarında yer yer kireç esaslı horasan harçlı sıva tespit edilen mekânın kuzey duvarında 1.10 m derinliğinde kesme taş örgülü kemer tespit edilmektedir. Kesme taş malzemeden yapılmış olduğu anlaşılan döşeme kaplamasının büyük bir kısmı günümüze ulaşmamıştır. Elde edilen veriler, form ve kalan izler 3 Nolu mekânının tonoz örtülü olduğunu göstermektedir (Fotoğraf 10).

4 Nolu Mekân (Ilıklık); Mekân, 4.37 x 4.39 m ölçülerinde kare formda olup duvarlarında yer yer kireç esaslı horasan harcı sıva mevcuttur. Döşemesinin bir kısmı yok olan mekânın döşemesi düzgün kesme taştan yapılmıştır (Fotoğraf 11). Ana kubbenin oturduğu düzgün kesme taş kemerli duvar günümüze ulaşmıştır. Aynı zamanda kubbeye geçişi sağlayan pandantifler de kuzey duvarının doğu ve batı köşesinde sağlam olarak bulunmaktadır. Elde edilen veriler 4 Nolu mekânının kubbe örtülü olduğunu kesin bir şekilde göstermektedir (Fotoğraf 12).

5 Nolu Mekân (Sıcaklık); Mekân, 4.65 x 4.65 m ölçülerinde kare formda olup ayakta kalan duvarlarının büyük bir kısmında kireç esaslı horasan harcı sıva mevcuttur. Kesme taş ile kaplanmış olan mekânın döşemesinin büyük bir kısmı yok olmuştur. Mekânın güneyinde tespit edilen çökme sonucunda cehennemlik ortaya çıkmıştır. Mekânın kuzey ve doğu duvarlarında gömülmüş künkler mevcut olup büyük bir kısmının kırıldığı tespit edilmiştir. 4 Nolu mekân (Ilıklık) ile benzer ölçülerde bulunması sebebiyle 5 Nolu mekân (Sıcaklık) üst örtüsünün de kubbe olduğu düşünülmektedir (Fotoğraf 13).

Hypocasut; Yapıda en çok tahribata uğrayan kısmın başında hypocasut gelmektedir. Günümüzde büyük oranda molozla dolmuş olan bu kısım, ancak bir fikir verecek şekilde bir yapı göstermektedir. Üzerindeki düz örtü birbirine yakın ve düzenli aralıklara yerleştirilmiş, düzgün kesme taşlardan örülmüş sütunlarla desteklendiği anlaşılmaktadır (Fotoğraf 14). Bu durumda 1969 yılında yapıyı ziyaret eden Robinson ve Hughes'u (1969: 183-207) doğrulamaktadır.

SONUÇ

Mimari ve işlevsel açıdan kaleler, önemli ve stratejik tepeler üzerine inşa edilmiştir. İlk yapım evrelerinden Osmanlı'nın son dönemlerine kadar bölgede hâkim olan güçler tarafından aktif bir şekilde kullanılmışlardır. En yoğun kullanımı Orta Çağ boyunca gören kalelerden, Suriye ve Filistin'deki Haçlı ve İslam kaleleri ile kıyaslandığında, Kilikya kalelerinin çoğunun mütevazı özellikler taşıdığı görülmektedir. Mimari özellikler, malzeme kullanımı ve teknik uygulamalar bakımından da bir karşılaştırma yapıldığı zaman Suriye ve Filistin kalelerinin daha iyi ve programlı oldukları görülmektedir (Fedden ve Thomson 1957: 96–97).

Belgesel bir kanıt olmadığından dolayı Namrun Kalesi'ni belli bir döneme tarihlenmek oldukça zordur. Zira Ermenilerden önce de burada bir kale olduğu ve bu kalenin Tarsus valisi tarafından Oşin'e tahsis edildiği bilinmektedir. Bu takdirde kalenin Ermeniler elinde ne derece değişime uğradığını tartışmak ve araştırmak daha gerçekçi olacaktır. Bu durumda da ancak bazı önerilerde bulunulabilir.

Küçük yonu ve moloz taşlardan oldukça kaba şekilde inşa edilmiş olan hamam, kalenin batısında ve sur duvarlarının dışında yer almaktadır. Kayalara oyulmuş merdivenlerle dış surlardaki C kapısıyla bağlantılı olan hamamın buraya inşa sebebini, günümüzde de aktif olan ve kalenin kurulu olduğu tepenin altından çıkan, hamamın 40 m kuzeyinde yer alan su kaynağı daha iyi açıklamaktadır. Namrun'da surların dışında bulunan bu hamam yapısı Kilikya'da günümüze kadar tespit edilen kalelerde tek örnektir. Kilikya dışında Gaziantep Kalesi surları önünde böyle bir hamam yapısı yer almaktadır. Bu hamam Osmanlı döneminde inşa edilmiştir. Bunun dışında Sis (Kozan) Kalesi'nin doğu surlarında bulunan ana giriş kapısının yanında yer alan çeşme, ilgi çekici bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bunların dışında, Anadolu dışında Ermenistan'da X-XI. yüzyıla tarihlenen Amberd Kalesi'nde hemen hemen aynı özelliklerde bir hamam yapısı bulunmaktadır. Amberd Kalesi'ndeki hamamın da Namrun'daki gibi merkezi oda ve bitişindeki oda kubbeli olmak üzere üç odası bulunmaktadır (Çizim 8, Fotoğraf 15). Amberd Kalesi hamamında görülen düzgün kesme taş işçilik dikkate alındığında malzemede görülen farklılıklar ön plana çıksa da genel şema aynıdır.

KAYNAKÇA

Altuğ, Kerra (2014). “Ermeni-Haçlı İlişkileri”, *Yeni Türkiye 20-60*, s. 242-246.

Atalay, M. Hadi (1965). *Adım Adım Çukurova*, Adana: Kemal Matbaası.

Buyruk, Hasan (2018). *Kilikya Ermenileri, 2 Kale, 2 Sülale*, Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Durukan, Murat (2015). *Mersin'den Tarsus'a Kilikia Kıyılarındaki Kayıp Kentler*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Edwards, Robert W. (1987). *The Fortifications of Armenian Cilicia*, Washington.

Ersan, Mehmet (2007). *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Fedden, Robin ve Thomson, Jhon (1957). *Crusader Castles*, Londra.

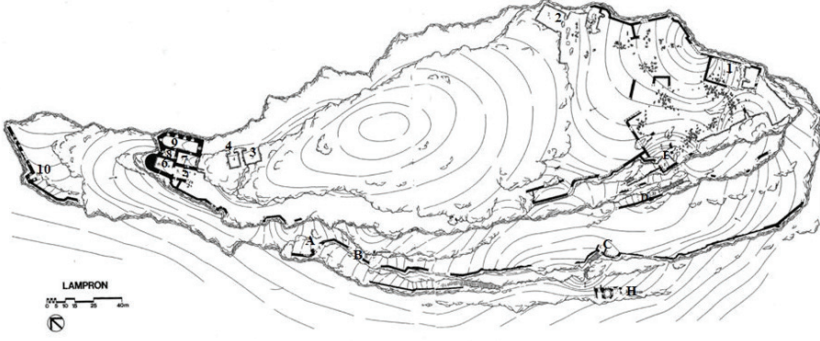
Gökhan, İlyas (2014). “Türkiye Selçukluları ile Kilikya Ermenileri Arasındaki İlişkiler”, *Tarihte Türkler ve Ermeniler III*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 1-36.

Robinson, F. C. R. ve Hughes, P. C. (1969). “Lampron: Castle of Armenian Cilicia”, *Anatolian Studies 19*, s. 183-207.

Sevgen, Nazmi (1959). *Anadolu Kaleleri*, Ankara: Doğu Matbaası Ltd.

Sevim, Ali ve Yücel, Yaşar (1989). *Türkiye Tarihi Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Sözlü, Halil ve Yılmaz, Lale (2020). “Mersin Toroslar'da Çandır Kalesi”, *Art-Sanat Dergisi 13*, s. 361-385.

Çizim 1: Kalenin Planı (Edwards'tan Düzenlenerek).

Fotoğraf 1: Namrun Kalesi Genel Görünüm (Serkan Arslan).

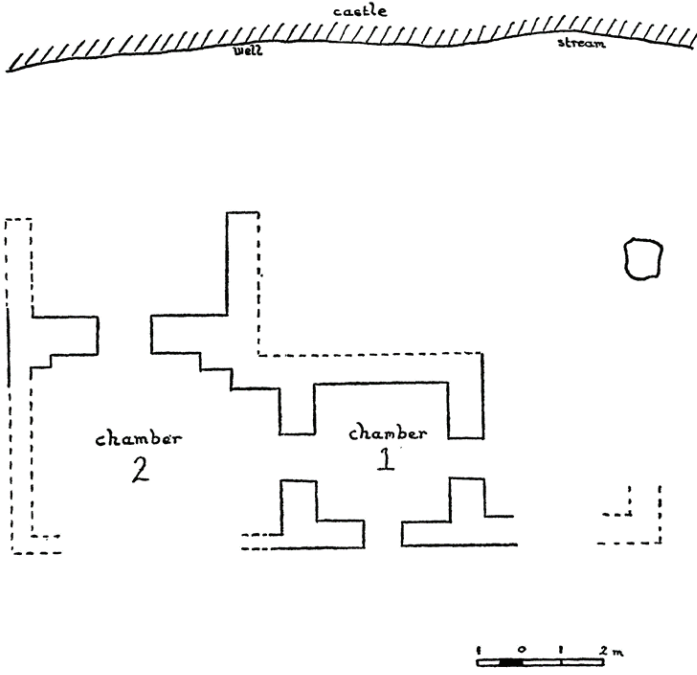

FIG. 8. Plan, at present surface level, of the upper chambers of the hypocaust.

Çizim 2: Hamamın Kazı/ Konservasyon Öncesi Planı (Robinson ve Hughes).

Çizim 3: Hamamın Kazı/ Konservasyon Öncesi Planı.

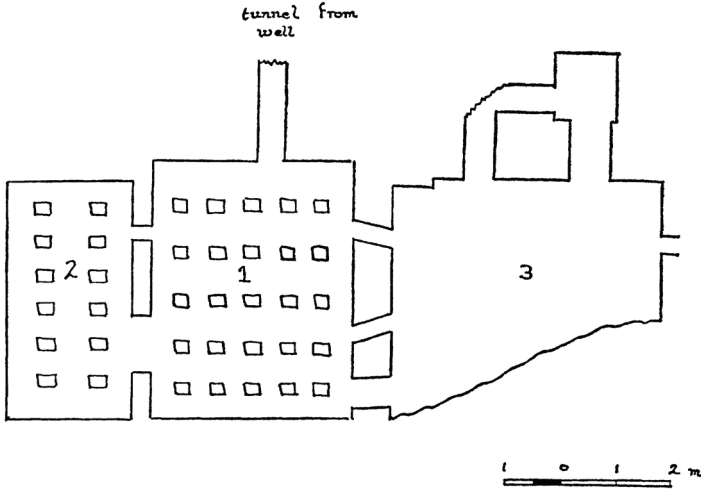

FIG. 9. Sketch plan of the underground chambers of the hypocaust.

Çizim 4: Hypocaust'un Kazı/ Konservasyon Öncesi Planı (Robinson ve Hughes).

Fotoğraf 2: Hamamın Kazı/ Konservasyon Öncesi Görünümü.

Fotoğraf 3: Hamamın Kazı/ Konservasyon Öncesi Görünümü.

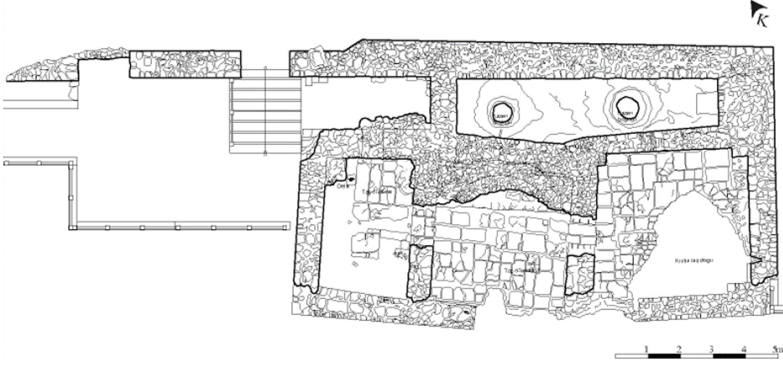
Fotoğraf 4: Hamamın Kale Önündeki Genel Konumu.

Fotoğraf 5: Hamamın Genel Görünümü ve Çamlıyayla İlçesi.

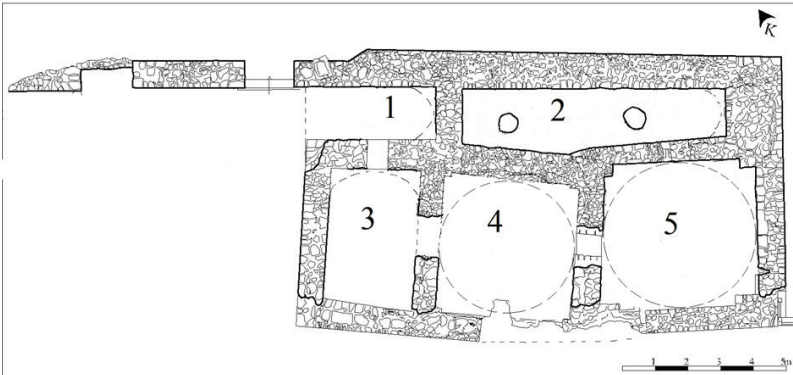
Fotoğraf 6: Hamamın Kazı/Temizlik Anı Genel Görünümü.

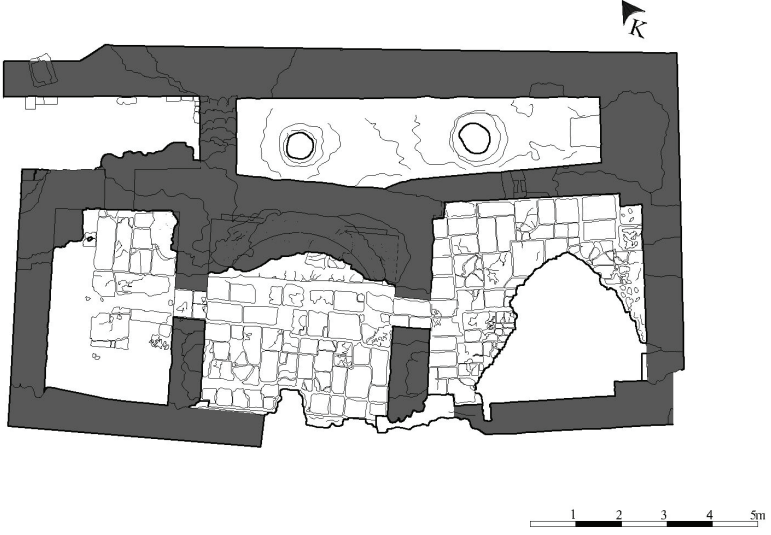
Çizim 5: Hamamın Kazı/ Konservasyon Sonrası Röleve Planı.

Fotoğraf 7: Hamamın Kazı/ Konservasyon Sonrası Genel Görünümü.

Çizim 6: Hamamın Kazı/ Konservasyon Sonrası Zemin Kat Planı.

Çizim 7: Hamamın Kazı/ Konservasyon Sonrası Planı.

Fotoğraf 8: Hamamın Kazı/ Konservasyon Sonrası Görünümü.

Fotoğraf 9: Hamamın Su Deposu/Giriş ve Külhan Kısımı (Planda 1-2).

Fotoğraf 10: Hamamın Kazı/ Konservasyon Sonrası Soğukluk Kısımı (Planda 3).

Fotoğraf 11: Hamamın Zemin Döşemesi.

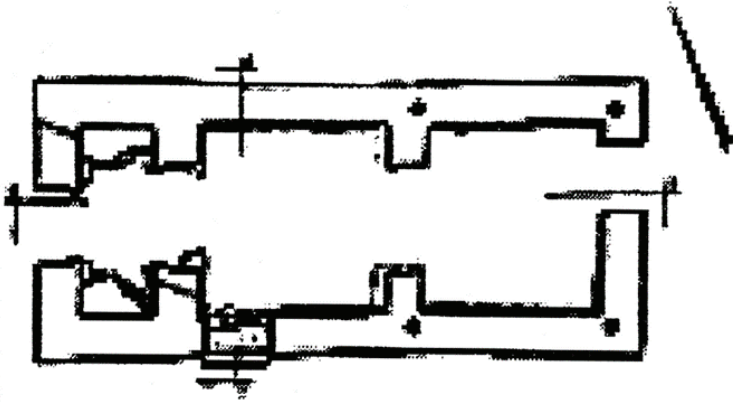
Fotoğraf 12: Hamamın Kazı/ Konservasyon Sonrası Ilıklık Kısmı (Planda 4).

Fotoğraf 13: Hamamın Kazı/ Konservasyon Sonrası Sıcaklık Kısmı (Planda 5).

Fotoğraf 14: Hamamın Kazı/Konservasyon Sonrası Hyocaust Kısmı.

Çizim 8: Amberd Kalesi Hamamı Planı (<https://www.amberddesign.com/fortress-of-amberd/>).

Fotoğraf 15: Amberd Kalesi Hamamı (https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1b/Amberd_Bathhouse).